

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ. Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Ernst Hoffman τέως Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—Erich
Frank.—Guido Calogero, τακτ. Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Pisa.—
Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς
Ἀμερικής.—Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν
Ἀθηνῶν.—August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Breslau.—Μιχ.
Τσαμαδός.—Franz Boehm έκτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—
Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Ἰωάν. Θεο-
δωρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1940

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΙΔΕΑΣ¹⁾

Υ Π Ο

Ι. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Πλάτων συχνὰ μέσα στοὺς διαλόγους του τῆς ὄριμης πρὸ πολλῆς ἡλικίας ἐκφράζει τὴν γνώμη του γιὰ τοὺς προδρόμους του στὴ φιλοσοφία καὶ μάλιστα γιὰ τοὺς μεγάλους προσωκρατικοὺς φιλοσόφους. Καὶ ἕνας βαθύτατος σεβασμὸς ἀνεβαίνει πάντοτε γι' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ψυχὴ του. Ἰδιαίτερα ὀλωσδιόλου τιμᾶει τὸ μεγάλο Ἐλεάτη φιλόσοφο, τὸν Παρμενίδη. Ὅσο ὅμως βαθαίνει ὁ Πλάτων τὴ θεωρία του γιὰ τὴν ἰδέα, ὅσο ἐσωτερικεύει τὸ νόημα τῆς ἰδέας, τόσο καὶ πρὸ κριτικὸς γίνεται ἀπέναντι στὰ φιλοσοφήματα τῶν προδρόμων του, ὅση μεγαλοπρέπεια καὶ ἂν τοὺς ἀναγνωρίζει κατὰ τᾶλλα. Ἔτσι βλέπομε τὸν Πλάτωνα στὸ Φαίδωνα καὶ στὸ Σοφιστὴ σὰν νὰ θέλῃ πρὸ καθαρὰ νὰ χωρίσῃ τὸ δικό του τρόπο τοῦ φιλοσοφεῖν ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα φιλοσοφήματα. Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ ζητοῦσαν νὰ μάθουν τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Μόνον ἡ σοφιστικὴ καὶ ὁ Σωκράτης προσπάθησαν, ὅπως εἶδαμε, ν' ἀλλάξουν τὸ δρόμο τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης. Ἀντίθετα ὅλα τὰ προσωκρατικὰ συστήματα ἦταν ὄντολογικά. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς ὑπαινιγμούς, πρὸ κάνει ὁ Παρμενίδης, κανένας δισταγμὸς γιὰ τὸν δρόμο, τὸν τρόπο καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ φιλοσοφεῖν. Ὁ νοῦς ζητᾶει νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου. Καὶ ἡ οὐσία αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ὕλη ἢ λόγος ἢ ἀριθμὸς ἢ ἄτομο ἢ κάτι ἄλλο. Ἀλλιῶς ὀρίζει κάθε προσωκρατικὸς τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Καὶ ἀπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ διαμάχη ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ συστήματα. Ὅμως γιὰ τὸν τρόπο καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ φιλοσοφεῖν εἶναι

1) Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀποτελεῖ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μου γιὰ τὸν Πλάτωνα πρὸ πρόκειται νὰ ἐκδοθῇ σὲ λίγο.

ὄλοι σύμφωνα ἀναμεταξύ των, ὄλοι εἶναι ὄντολόγοι, τὸ πρόβλημα δηλαδή τῆς οὐσίας τὸ ἐξετάζουν ὄλοι χωρὶς καμμιά συνειδητὴ ἀναφορά καὶ συνάρτηση μὲ τὴ νόηση. Εἶναι γενικὸ γνῶρισμα τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, ὅτι σ' αὐτὴν ἡ νόηση δὲν ἔχει ἐπιστρέψει στὸν ἑαυτὸ της, δὲν ἔχει δηλαδή γυρίσει ἀκόμα μέσα της, γιὰ νὰ ρωτήσῃ τὸν ἑαυτὸ της, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἡ ἴδια κάνει ἢ θέλει νὰ κάμῃ, νὰ ὀρίσῃ δηλαδή καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Τοῦτο εἶναι ποὺ ἀρχίζει σιγὰ - σιγὰ νὰ παρατηρῆ ὁ Πλάτων καὶ ποὺ τὸ ἐκφράζει μὲ τὴ μεγάλη του ἐκείνη ἐρωσεία, ποὺ εἶναι ἀνάμικτη μὲ βιασὺν σέβασμόν πρὸς τοὺς προσωκρατικούς. Στὴ γιγαντομαχία ποὺ ἔκαμαν γιὰ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Πλάτων γιὰ τοὺς προσωκρατικούς, μῆς εἶπεν ὁ καθένας τους καὶ ἀπὸ ἓνα παραμῦθι, σὰν ἔμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ εἴμαστε παιδιὰ (Σοφιστής 242 Γ').

"Ἔτσι ὅμως μπορούσε ὁ Πλάτων νὰ ἐκφρασθῆ, ὅταν εἶχε πιά κατακτήσει τὸ νόημα τῆς ἰδέας σ' ὄλο του τὸ βάθος, ὅταν δηλαδή εἶχε πετύχει ὁ ἴδιος ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶχε γίνει στοὺς προσωκρατικούς. Ἡ ἐπιστροφή τῆς νόησης στὸν ἑαυτὸ της δὲν εἶχε πραγματοποιῆ στοὺς προσωκρατικούς καὶ γιὰ τοῦτο ἐκεῖνοι δὲν μπορούσαν ν' ἀντικρῦσουν ἀλλοιῶς ἀπ' ὅ,τι προσπαθῆσαν τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας, νὰ σταματήσουν δηλαδή τὴν ἴδια τὴ νόηση καὶ νὰ τὴ ρωτήσουν, τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ ζητᾷ, τί σημαίνει τὸ εἶναι. Τώρα ὅμως μὲ τὸν τρόπο ποὺ φιλοσοφεῖ ὁ Πλάτων τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς οὐσίας παίρνει ὄλωσδιόλου καινούργιο νόημα. Ὁ νοῦς ἔδω εἶναι πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἀνιρωσιέται μόνος του τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ προσπαθεῖ νὰ κάμῃ, νὰ γνωρίσῃ δηλαδή τὴν οὐσία; Τί σημαίνει τὸ ἴδιο τὸ εἶναι; Τί θὰ εἴπῃ, π. χ. ὅτι αὐτὰ ἔδω εἶναι δύο ἢ ὅτι ἐκεῖνο ἐκεῖ εἶναι ὁμορφο; Μήπως, γιὰ νὰ μπορέσῃ ν' ἀπαντήσῃ σ' αὐτὸ, ἀντὶς νὰ εἶναι ριγμένος πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὴ ζητούμενη οὐσία, πρέπει καλύτερα νὰ μείνῃ ὁ νοῦς μέσα στὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ ἐξετάσῃ πρὶν ἀπ' ὅλα, ποιά σημασία ἔχει ὁ λόγος του γιὰ τὴν οὐσία, ποιά εἶναι τὸ κῦρος ποὺ ἔχουν οἱ κρίσεις του καὶ ποῦ στηρίζεται κάθε φορὰ ποὺ μιλά γιὰ τὴν οὐσία; Δὲν εἶναι δηλαδή πρὸ σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς νόησης νὰ προσέξῃ πρὶν τὰ νοήματά της καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ στὰ πράγματα ὅπου τὴν πηγαίνουν τὰ νοήματα; Γιατὶ εἶναι φανερό, ὅτι κάθε φορὰ ποὺ ἡ νόηση

κρίνει, κάθε φορά που ο λόγος της παίρνει μορφή και έκφραση μιλάει για το είναι. Πάντοτε ο λόγος μας λέγει είναι. Το πρόβλημα λοιπόν τώρα είναι τοῦτο: τί σημαίνει αὐτὸ τὸ εἶναι, πὸν τὸ βρίσκουμε πάντοτε μέσα στὸ λόγο καὶ στὴ νόηση; "Οχι λοιπὸν τί ὑπάρχει, ποιά εἶναι ἡ ὑλικὴ οὐσία, καὶ ἂν ἐκεῖνο πὸν ὑπάρχει εἶναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ τί σημασία ἔχει ὁ ἴδιος ὁ λόγος, πὸν λέει ὅτι κάτι ὑπάρχει, τοῦτο εἶναι πὸν γίνεται τώρα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα πρόβλημα. Γιὰ τοῦτο μπορούμε νὰ εἰποῦμε, ὅτι μὲ τὸν Πλάτωνα ἡ νόηση καὶ ὁ λόγος της ἐσωτερικεύονται, γυρίζουν συνειδητὰ πιά στὸν ἑαυτὸ τους. Ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι πιά κάτι πὸν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ νόηση, κάτι ξένο πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ ἓνα στοιχεῖο γνώριμο στὴ νόηση. Τοῦτο ὅμως εἶναι τὸ νόημα τοῦ λόγου, γιατί τὸ νόημα εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του πάντα μέσα στὴ νόηση ἢ τόσο συγγενικὸ μὲ τὴ νόηση, ὥστε μπορεῖ νὰ τὸ φέρη κοντὰ της καὶ νὰ τὸ γνωρίση.

Μὲ τὴν στροφὴ τούτῃ θαρρεῖς, πὸς τὰ πράγματα τὰ ἴδια εἶναι σὰν ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ὄψη τοῦ φιλοσόφου. Πραγματικὰ ὅμως ἔρχονται κι' αὐτὰ τώρα πιο κοντὰ του παρ' ὅ,τι ἦτανε πρὶν, γιατί μὲ τὰ νοήματα εἶναι πὸν γνωρίζουμε καὶ τὰ πράγματα. "Αμεσα, δηλαδὴ χωριστὰ ἀπὸ τὰ νοήματα, δὲν ἔχομε γνώση γιὰ τὰ πράγματα. Γιὰ τοῦτο, ὅταν γνωρίζουμε τὰ νοήματα καὶ νοιόθωμε τί σημαίνουν τὰ νοήματα, τότε πλησιάζουμε τὰ πράγματα, ὅσο τοῦτο εἶναι δυνατό. Ἀπευθείας μὲ πράγματα ὁ νοῦς δὲ συναναστρέφεται ποτὲ γιατί ὁ νοῦς εἶναι πάντα κλεισμένος μέσα του καὶ ἀπὸ μέσα του δουλεύει ὅλα τ'ἄλλα. Γιὰ τοῦτο καὶ ὅ,τι θὰ εἰπῆ ὁ νοῦς γιὰ τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, θὰ βγαίνη ἀπὸ μέσα του, θὰ εἶναι δικὸς του λόγος καὶ νόημα. "Αμεσα νὰ καταπιαστῆ μὲ τὴν οὐσία δὲν μπορεῖ. Μόνον τὸ νόημα εἶναι τὸ σταθερὸ ἀντικείμενο τοῦ νοῦ. Τὸ νόημα ὅμως ἔχει σχέση μὲ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτὲ τὸ ἴδιο μὲ τὸ πρᾶγμα. Ἀπὸ τὴ σχέση πάλι αὐτὴν τοῦ νοήματος μὲ τὸ πρᾶγμα ἐξαρτᾶται ἐκεῖνο πὸν ὀνομάζουμε ἀλήθεια τοῦ πράγματος. Ὡστε τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας εἶναι συναρτημένο μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ νοήματος. Ὁ λόγος τῶν πραγμάτων, ὄχι κατὰ τὴν ὄντολογικὴ, ἀλλὰ κατὰ τὴ λογικὴ σημασία, αὐτὸ εἶναι τώρα τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας. Καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο καταγίνεται ὁ Πλάτων σ' ὅλους τοὺς καθαρὰ λογικοὺς διαλόγους του, τὸ Φαίδωνα,

τὸ Θεαίτητο, τὸ Σοφιστή, τὸν Παρμενίδη. Τὸ τέρμα τῶν προσπαθειῶν, ποὺ καταβιάλλονται μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς διαλόγους, εἶναι, ὅτι ὁ νοῦς δὲν κατέχει ποτὲ πράγματα, ἀλλὰ μόνον νοήματα. Τὰ πράγματα τὰ κυκλώνει ὁ νοῦς μὲ νοήματα καὶ τότε τὰ γνωρίζει.

Γιὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία, αὐτὴ εἶναι ἡ πεποίθησις τοῦ Πλάτωνος, πρέπει ν' ἀλλιάξῃ καὶ δρόμο καὶ σκοπὸ. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ νόημα καὶ ἀπ' αὐτὸ ν' ἀνεβαίῃ σιγὰ-σιγὰ σὲ ἀρχές. Οἱ ἀρχές ὅμως αὐτές, γιὰ ν' ἔχουν ἀξία καὶ γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ γιὰ τὴ νόηση, πρέπει νὰ ἔχουν ἀντικειμενικότητα, σταθερότητα καὶ ἀθανασία. Τὴ στροφή τοῦτε ἀπὸ τὴν ὄντολογία εἰς τὴν ἐννοιολογία, ἀπὸ τὴν ἐνυπόστατη οὐσία εἰς τὴ νόησι, τὴν ἔζησε ὁ Πλάτων μέσα του βαθύτατα. Τοῦτο φαίνεται κυρίως ἀπὸ τὰ Φαίδωνα, ἔπειτα ὁ Πλάτων μᾶς ἀποκαλύπτει ἡμεῖς μὲ τὸ στόμα τοῦ Σωκράτη τί ἔγινε μέσα του, καθὼς αὐτὸς προχωροῦσε σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ τὰ πράγματα εἰς τὰ νοήματα, καθὼς ἀνεβίαινε ἀπὸ τὰ πολλὰ εἰς τὸ ἓνα, εἰς τὴν ἰδέαν. "Ἄς ἀκούσωμε λοιπὸν τὸν ἴδιον Πλάτωνα. «Ἄκουσε λοιπόν», λέει ὁ Σωκράτης εἰς τὸν Κέβητα, «τί θὰ σοῦ εἰπῶ. "Ὅταν ἤμουν ἀκόμα νέος, ἀγαπητέ μου Κέβη, μὲ κυριεῖε μεγάλη ἐπιθυμία γι' αὐτὴν ἔδω τὴ σοφία, ποὺ τὴν ὀνομάζουν φυσικὴ ἐπιστήμη. Γιὰτὶ μοῦ φαίνονταν, πὼς εἶναι μιὰ ἔξοχη ἐπιστήμη μὲ τὸ νὰ γνωρίζῃ τὰ αἷτια τοῦ καὶθε ὄντος, δηλαδὴ γιατί γίνεται τὸ καλὸν καὶ γιατί φθείρεται καὶ γιατί ὑπάρχει. Καὶ πολλὰς φορές ταλαντεύθηκα πίνω-καίτω καὶ στοχαζόμενα τ' ἀκόλουθα: εἶναι τάχα σωστό, πὼς ὅταν τὸ θερμὸ καὶ τὸ ψυχρὸ σιπίσουν, ὅπως ἔλεγαν μερικοί, τότε ἀκριβῶς εἶναι ποὺ γεννιέται μέσα σ' αὐτὰ ἡ ζωὴ; Καὶ τί ἀπ' ὅλα τὰ παλαιὰ εἶναι σωστό; Εἶναι πράγματι τὸ αἷμα μ' ἐκεῖνο ποὺ σκεπτόμαστε ἢ ὁ ἀέρας ἢ ἡ φωτιὰ ἢ κανένα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἐγκέφαλος ἐκεῖνος ποὺ προκαλεῖ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀκοῆς, τῆς ὄρασης καὶ τῆς ὀσμύσεως καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι γεννιέται ἡ μνήμη καὶ ἡ κρίσις, καὶ ἀπὸ τὴ μνήμη καὶ τὴν κρίσις, ὅταν ἠρεμήσουν, γεννιέται ἡ γνώσις; Ἄπὸ τῆ ἄλλο μέρος πάλι ἀκριβοῦς ἐπιζητῶντας τὴ φθορὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καθὼς καὶ τὰ φαινόμενα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴ γῆν, κατέντησα γὰ πιστεῖν, πὼς εἶμαι τόσο ἀκατάλληλος γιὰ ὅλον αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἔρευνας, ὅσο κανεὶς ἄλλος. Καὶ θὰ σοῦ φέρω ἀρκετὴ ἀπόδειξιν γι' αὐτό.

Ἐγὼ λοιπὸν καὶ ὅσα ἐγνώριζα πρὶν καθαρὰ, ὅπως τοῦλάχιστον ἐπίστευα ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι, τὰ θόλωσα τότε μέσα μου. Τόσο πολὺ τυφλώθηκα τότε ἀπὸ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐρευνας, ὥστε ξέμαθα καὶ ἐκεῖνα ποὺ νόμιζα πρὶν, πῶς τὰ γνώριζα. Καὶ τοῦτο ἐγίνετο καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα ζητήματα καὶ γιὰ τοῦτο ἐδῶ : ποιά εἶναι δηλαδή ἡ αἰτία ποὺ αὐξάνει ὁ ἄνθρωπος ; γιατί τοῦτο δὲ νόμιζα, πρὶν ἀκόμα νὰ καταπιασθῶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐρευνας, πῶς εἶναι φανερὸ στὸν καθένα, ὅτι δηλαδή ἡ αἰτία ποὺ αὐξάνει ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὅτι τρώει καὶ πίνει. Ὅταν δηλαδή μὲ τὴν τροφή προστεθοῦν σὰρκες στὶς σὰρκες, καὶ ὄστᾶ στὰ ὄστᾶ, καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἴδια ἀναλογία καὶ στᾶλλα προστεθῆ ὅ,τι ἀρμόζει στὸ καθένα, τότε ὁ μικρὸς ὄγκος γίνεται μεγάλος, καὶ ἔτσι εἶναι ποὺ γίνεται ὁ μικρὸς ἄνθρωπος μεγάλος. Ἔτσι νόμιζα τότε : δὲ σοῦ φαίνεται πῶς εἶχα δίκιο ; » « Ἔτσι μοῦ φαίνεται », εἶπεν ὁ Κέβης. « Ἰδὲς τώρα καὶ τοῦτο ἀκόμα. Ἐπίστευα δηλαδή πῶς εἶναι ἀρκετὸ νὰ δεχθῶ, ὅτι, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος μεγάλος σταθῆ δίπλα σ' ἓναν μικρό, θὰ φαίνεται ἀκριβῶς πιὸ μεγάλος μὲ τὸ κεφάλι, καὶ τὸ ἴδιο πάλι ἓνα ἄλογο δίπλα σ' ἓνα ἄλλο. Καὶ νὰ τὸ εἰπῶ πιὸ καθαρὰ ἀκόμα ἀπ' αὐτά. Τὰ δέκα μοῦ φαίνονταν πῶς εἶναι πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀκτώ, ἐπειδὴ εἶχαν δύο μονάδες πιὸ πολλές, καὶ τὸ δίπηχο πῶς εἶναι πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ μονόπηχο, γιατί ἐκεῖνο εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου τοῦ μήκους πιὸ μακρὸ ἀπὸ τοῦτο ». « Καὶ τώρα », εἶπεν ὁ Κέβης, « τί πιστεύεις γι' αὐτά ; »

« Εἶμαι πολὺ μακρῶς, μὰ τὸ Δία, ἀπὸ τὸ νὰ νομίζω πῶς γνωρίζω γιὰ κανένα ἀπ' αὐτὰ τὴν αἰτία τους. Ἐγὼ δὲ δὲν ἔχω οὔτε γι' αὐτὸ ἐδῶ σαφήνεια, ὅτι δηλαδή, ὅταν στὸ ἓνα προσθέσῃ κανεὶς ἓνα, ἢ τὸ ἓνα, ἐκεῖνο δηλαδή ποὺ σ' αὐτὸ προστέθηκε τὸ ἄλλο, ἐγίνετο δύο, ἢ ἐκεῖνο ποὺ προστέθηκε καὶ ἐκεῖνο ποὺ σ' αὐτὸ προστέθηκε, ἐπειδὴ ἐγίνετο ἢ πρόσθεση τοῦ ἓνός στὸ ἄλλο, ἐγίναν δύο. Γιατί ἀπορῶ, πῶς, ὅταν τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἦταν χωριστά, ἦταν ἓνα τὸ καθένα καὶ πῶς τότε δὲν ἦταν δύο, ἐνῶ, ὅταν ἐπλησίασε τὸ ἓνα τᾶλλο, τότε ὁ συμμαζεμὸς αὐτὸς τοῦ ἓνός δίπλα στὸ ἄλλο, ἐγίνετο σ' αὐτὰ ἡ αἰτία γιὰ νὰ γίνουν δύο. Οὔτε πάλι μπορῶ νὰ καταλάβω, πῶς, ἂν κανεὶς χωρίσῃ τὸ ἓνα, ὁ διχασμὸς αὐτὸς ἐγίνετο ἢ αἰτία, γιὰ νὰ γίνουν δύο ; γιατί ἡ αἰτία τοῦ νὰ γίνουν τώρα δύο εἶναι ἀντίθετη ἀπὸ πρὶν. Πρὶν δηλαδή

ἡ αἰτία ἦταν, ὅτι μαζεύονταν τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο, καὶ προσθέτονταν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, τώρα ὅμως ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ἀπομακρύνεται καὶ χωρίζεται τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἀλλὰ οὔτε πάλι μπορῶ πιά μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἔρευνας νὰ πεισθῶ, γιατί γίνεται τὸ ἓνα, δηλαδή ἡ ἐνότητα καὶ γενικὰ γιατί γίνεται καίτι ἢ γιατί καταστρέφεται ἢ γιατί ὑπάρχει, ἀλλὰ μὲ κάποιον ἄλλον τρόπον μόνος μου ἀνακατώνω τὰ πράγματα ὅπως τύχη, ἐγὼ μὲ τὸν παλαιὸ δὲν καταπιάνομαι πιά καθόλου.

Ὅταν ὅμως ἀκούσαι κάποιον νὰ διαβάσῃ ἀπὸ κάποιο βιβλίο τοῦ Ἀναξαγόρου, ποῦ ἔλεγε, πὼς ὁ νοῦς εἶναι αὐτὸς ποῦ τὰ συνταιριάζει ὅλα καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία γιὰ ὅλα, χάρηκα τότε γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς αἰτίας καὶ ἀπὸ μιὰ ἀποψη μοῦ φάνηκε, πὼς εἶναι πολὺ σωστὸ ὁ νοῦς νὰ εἶναι ἡ αἰτία γιὰ ὅλα, καὶ δέχθηκα ὅτι, ἂν αὐτὸ εἶναι ἔτσι, τότε ὁ νοῦς πρέπει ὅλα νὰ τὰ συνταιριάζῃ καὶ νὰ βιάσῃ τὸ καθένα στὴ θέση του ἔτσι ὅπως θὰ ἦτανε γι' αὐτὰ τὸ καλύτερο. Ἄν λοιπὸν κανεὶς θέλῃ νὰ βρῇ τὴν αἰτία γιὰ τὸ καίτι, πὼς δηλαδή γίνεται ἢ καταστρέφεται ἢ ὑπάρχει, τότε πρέπει νὰ βρῇ τοῦτο ἐδῶ: ποιὸς εἶναι δηλαδή ὁ πιὸ καλὸς τρόπος γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ἢ γιὰ νὰ παύσῃ ἢ νὰ κίνη ἢ, τιδήποτε ἄλλο. Καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴ τίποτε ἄλλο δὲν ταιριάζει στὸν ἄνθρωπο νὰ ἐξετάσῃ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὰ ἄλλα παρὰ τοῦτο: τί εἶναι τὸ πιὸ καλὸ καὶ τὸ πιὸ σπαστά. Καὶ εἶναι ἀνάγκη ὁ ἴδιος ἄνθρωπος νὰ γνωρίζῃ καὶ τί εἶναι τὸ πιὸ κακόν, γιατί ἡ ἴδια γνώση εἶναι καὶ γιὰ τὰ δύο.

Αὐτὰ διαλογιζόμενα καὶ γεμάτος χαρὰ πίστευμα, πὼς εὗρηκα δάσκαλο γιὰ τὴν αἰτία τῶν ὄντων σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη μου, δηλαδή τὸν Ἀναξαγόρα, καὶ πὼς αὐτὸς θὰ μοῦ εἰπῇ πρῶτα - πρῶτα, ἂν ἡ γῆ εἶναι ἀπλωτὴ ἢ στρογγυλή, καὶ ὅταν θὰ μοῦ τὸ εἰπῇ, θὰ μοῦ ἐξηγήσῃ καὶ τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀνάγκη, λέγοντάς μου τί εἶναι τὸ καλύτερο καὶ γιατί θὰ ἦταν αὐτὸ τὸ καλύτερο, νὰ εἶναι ἡ γῆ τέτοια, δηλαδή ἀπλωτὴ ἢ στρογγυλή. Καὶ ἂν μοῦ εἰπῇ, ὅτι ἡ γῆ εἶναι στὴ μέση τοῦ κόσμου, θὰ μοῦ ἐξηγήσῃ γιατί εἶναι αὐτὸ τὸ καλύτερο, νὰ εἶναι δηλαδή στὴ μέση. Καὶ ἂν μοῦ τ' ἀποδείξῃ αὐτά, τότε θὰ ἦμουν ἔτοιμος νὰ μὴν ποιήσω πιά ἄλλο εἶδος αἰτίας. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἥλιο ἦμουν διατεθειμένος, νὰ λάβω τὴν ἴδια ἀπόκριση, καὶ γιὰ τὴ σελήνη καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, καὶ γιὰ τὴν ταχύτητα ποῦ ἔχουν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ

γιατί τις περιτροπές και για τις άλλες ιδιότητές των τὸ ἴδιο, κατὰ πόσον δηλαδή εἶναι γιατὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὸ καλύτερο και νὰ κάνη και νὰ πάσχη ὅ,τι κάνει και ὅ,τι πάσχει. Γιατί δὲν μπορούσα νὰ πιστέψω, πὼς ὁ Ἀναξαγόρας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θὰ ἔλεγε, ὅτι ὁ νοῦς τὰ ἔχει συνταιριάσει ὅλα, και ἀπὸ τᾶλλο θὰ πρόσθετε και κάποια ἄλλην αἰτία ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν ἔδω, ὅτι δηλαδή εἶναι τὸ πιὸ καλὸ γι' αὐτὰ νὰ εἶναι ὕπως εἶναι. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὸς ἔδωκε στὸ καθένα τὴν αἰτία του, ἐπίστευα, ὅτι γενικὰ γιατὸ ὅλα θὰ ἐξηγήση, τί εἶναι τὸ καλύτερο και τί εἶναι γιατὸ ὅλα μαζί τὸ σωστὸ. Και τις ἐλπίδες μου αὐτὲς δὲ θὰ τις ἄλλαζα ὅ,τι ἄλλο και ἂν μοῦ ἔδινε κανεὶς, ἀλλὰ μὲ μεγάλη σπουδὴ ἐπῆρα τὰ βιβλία στὸ χέρι και διάβασα ὅσο μπορούσα πιὸ γρήγορα, γιατὸ νὰ γνωρίσω τὸ ταχύτερο, τί εἶναι τὸ πιὸ καλὸ και τὸ πιὸ κακό. Μὲ τόσο μεγάλη ἐλπίδα ἐρχόμουνα, φίλε μου, ὅταν, καθὼς προχωροῦσα στὸ διάβασμα, βλέπω, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲ χρησιμοποίησε καθόλου τὸ νοῦ ὄυτε και τὸν θεωροῦσε αἰτία γιατὴν τάξη τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἔφερε γιατὸ αἰτίες τοὺς ἀέρες και τοὺς αἰθέρες και τὰ νερὰ και ἄλλα πολλὰ και ἄτοπα. Και μοῦ φάνηκε, πὼς ὁ τρόπος του ἦταν ὀλωσδιόλου ὁ ἴδιος σὰν νὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι ὁ Σωκράτης ὅλα ὅσα κάνει τὰ κάνει μὲ τὸ νοῦ, και ἔπειτα, τὴ στιγμή πού θὰ δοκίμαζε ν' ἀναφέρη τις αἰτίες τοῦ καθενὸς πού κάνω, νὰ λέη πρώτα, ὅτι γιατὸ τοῦτο κάθομαι τώρα ἔδωδά, διότι τὸ σῶμα μου σύγκεται ἀπὸ ὀστᾶ και νεῦρα, και διότι τὰ ὀστᾶ εἶναι στερεὰ και ἔχουν ἀρθρώσεις χωριστὲς τὸ ἓνα ἀπὸ τᾶλλο, και διότι τὰ νεῦρα πάλι ἔχουν τὴ δύναμη νὰ ἐντείνωνται και νὰ χαλαρώνονται, περιβάλλοντας τὰ ὀστᾶ μὲ τις σάρκες και μὲ τὸ δέρμα, πού τὰ συνέχει. Και καθὼς λοιπὸν τὰ ὀστᾶ κρέμονται ἀπὸ τις ἀρθρώσεις των, τὰ νεῦρα μὲ τὴ χαλάρωση και τὴν ἐντασί των γίνονται αἰτία γιατὸ νὰ εἶμαι ἐγὼ σὲ θέση νὰ κάμπτω τώρα τὰ μέλη μου, και γι' αὐτὴν τὴν αἰτία κάθομαι τώρα ἔτσι μὲ τὰ μέλη γυρτά. Και μ' ὁμοιοτρόπο και γιατὴ τὴ διαλογικὴ μας συζήτηση θὰ ἔφερε ἄλλες αἰτίες σὰν αὐτὲς ἔδω, δηλαδή φωνές και ἀέρες και ἀκοές και ἄλλα μύρια αὐτῆς τῆς λογῆς, ἀδιαφορῶντας νὰ εἰπῆ τις πραγματικὲς αἰτίες, ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ φάνηκε στοὺς Ἀθηναίους, πὼς εἶναι σωστὸ νὰ μὲ καταδικάσουν, γιατὸ τοῦτο δὲ φάνηκε και σὲ μένα πιὸ σωστὸ νὰ κάθωμαι ἔδω μέσα στη φυλακή, και πιὸ δίκαιο νὰ μένω ἔδω και νὰ ὑπομένω τὴν

τιμωρία, πού ἐκεῖνοι μοῦ ἐπέβαλαν. Γιατί, μὰ τὸν κύνα, κατὰ τὴ γνώμη μου, αὐτὰ ἐδῶ τὰ νεῦρα καὶ τὰ ὀστέα θὰ ἦταν ἀπὸ καιρὸ τώρα ἢ κατὰ τὰ Μέγαρα ἢ κατὰ τὴ Βοιωτία, γιατί θὰ τὰ κυβερνοῦσε ἡ γνώμη, πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο γι' αὐτά, ἂν ἐγὼ δὲν εἶχα τὴν πεποίθησι, ὅτι εἶναι πιὸ δίκαιο καὶ πιὸ δημοφιλές, ἀντὶς νὰ φύγω καὶ νὰ δραπέτευσω, νὰ ὑπομείνω γιὰ χεῖρη τῆς πόλης τὴν τιμωρία πού θὰ μοῦ ἐπιβάλλη. Ἀλλὰ νὰ εἴπῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ πράγματα [τὰ ὀστέα καὶ τὰ νεῦρα] αἰτία, εἶναι πολὺ ἀνάρμοστο. Ἄν ὅμως κανεὶς ἔλεγε, πὼς χωρὶς νὰ ἔχω αὐτά, καὶ ὀστέα καὶ νεῦρα καὶ ὅσα ἄλλα ἔχω, δὲ θὰ εἶχα τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιῶ τὴ γνώμη μου, θὰ ἔλεγε ἀλήθεια. Ὅτι ὅμως ἐξαιτίας αὐτῶν κίνω ὅσα κίνω, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πράττω λογικὰ, καὶ ὄχι γιατί ἐκλέγω τὸ πιὸ καλὸ, ἂν τὸ ἔλεγε κανεὶς αὐτό, τοῦτο θὰ ἔδειχνε πολλὴ καὶ μεγάλῃ ὀκνηρία τοῦ λογικοῦ του. Γιατὶ αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ ἴδιο σὰν νὰ μὴν μπορῆς νὰ χωρίσης, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ καθ'αυτὸ αἶτιο καὶ ἄλλο ἐκεῖνο, πού δίχως αὐτό, τὸ αἶτιο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι αἶτιο. Καὶ αὐτὸ τὸ δεύτερο μοῦ φαίνεται πὼς ψηλαφίζουσι οἱ πιὸ πολλοὶ σὰν μέσα σὲ σκοτιάδι, μόνον πού τοῦ δίνουσι ἕξνο ὄνομα καὶ τὸ ὀνομαζοῦσι αἶτιο. Γιὰ τοῦτο ὁ ἕνας βάζει γύρω ἀπὸ τὴ γῆ τὸ στρόβιλο κίττω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ κάνει τὴ γῆ ἀκίνητη, ὁ ἄλλος πάλι τῆς βάζει τὸν αἶρα γιὰ βιάθρο. Τὴ δύναμη ὅμως πού τὰ κρατεῖ σ' αὐτὴν τὴ θέσι — γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ καλὴ θέσι — αὐτὴν οὔτε τὴν ζητοῦσι οὔτε πιστεύουσι πὼς ἔχει καμμιά δαιμόνια ἐξουσία, ἀλλὰ ἔχουσι τὴ γνώμη πὼς εἰσῆκαν ἀντὶς γι' αὐτὸν τὸν Ἄτλαντα (δηλαδή τὴ δαιμόνια δύναμη) ἄλλον πιὸ ἰσχυρὸ καὶ πιὸ ἀθάνατο καὶ πιὸ καλὸ συγκριτικῶς. Ὅτι ὅμως σ' ἀλήθεια τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ σωστὸ εἶναι ἐκεῖνο πού τὰ σπιδένει καὶ τὰ συνέχει, τοῦτο τοῦς φαίνεται ἕνα τίποτε.

Ἐγὼ λοιπὸν θὰ γινώσκονα μαθητῆς μὲ πάρα πολλὴ μεγάλη χαρὰ ὁποιουδήποτε, γιὰ νὰ μάθω αὐτὴν τὴν αἰτία, καθὼς καὶ τὸν τρόπο πού ἐνεργεῖ. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὴν τὴν ἀπερήθηκα καὶ οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος ἦταν δυνατόν νὰ τὴν εἴρω οὔτε ἀπὸ ἄλλον κανένα νὰ τὴν μάθω, θέλεις, ἀγαπητέ μου Κέρβη, νὰ σοῦ διηγηθῶ «τὸν δεύτερον, πλοῦν», πού ἔκαμα γιὰ ν' ἀναζητήσω τὴν αἰτία;» «Θέλω καὶ μὲ τὸ παραπάνω» εἶπεν ὁ Κέρβης.

«Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν μοῦ φάνηκε σωστό, ἐπειδὴ ἀπόκαμα νὰ

ἐξετάζω τὰ ὑλικά ὄντα, ὅτι πρέπει νὰ προσέξω, μήπως πάθω κι' ἐγὼ ἐκεῖνο ποὺ παθαίνουν ὅσοι θωροῦν καὶ ἐξετάζουν τὸν ἥλιο κατὰ τὴν ἔκλειψή του· καταστρέφουν δὲ μερικοὶ τὰ μάτια τους, ἐκτὸς ἂν κοιτάζουν τὴν εἰκόνα του μέσα στὸ νερὸ ἢ σὲ τίποτε ἄλλο ποὺ νὰ τὴν κατοπτρίζη. Κάτι τέτοιο μοῦ πέρασε καὶ μένα ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ φοβήθηκα, μὴν τυφλωθῶ ὀλωσδιόλου στὴν ψυχὴ μου, βλέποντας μὲ τὰ μάτια τὰ ὑλικά πράγματα καὶ προσπαθῶντας μὲ τὴν κάθε μιὰ αἰσθησι νὰ τὰ σύλλάβω. Νόμισα λοιπὸν ἀναγκαῖο νὰ καταφύγω στὶς λογικὲς ἀρχὲς καὶ μέσα σ' αὐτὲς νὰ ἐξετάζω τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων. Καὶ ἴσως ἡ παρομοίωση ποὺ ἔκαμα δὲν εἶναι ὀλωσδιόλου σωστή· γιατί δὲ δέχομαι μὲ κανέναν τρόπο, πὼς ἐκεῖνος ποὺ ἐξετάζει τὰ ὄντα μέσα στὶς λογικὲς ἀρχὲς τὰ ἐξετάζει πιὸ πολὺ μέσα σὲ εἰκόνες παρὰ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει νὰ κάμῃ ἄμεσα μὲ τὰ ἴδια τὰ ὑλικά ὄντα. Ἀκολούθησα λοιπὸν αὐτὸν τὸ δρόμο, καὶ βάζοντας γιὰ ὑπόθεσι ἐκείνη τὴ λογικὴ ἀρχή, ποὺ θὰ κρίνω πὼς εἶναι ἡ πιὸ ἰσχυρή, ὅσα βρίσκω πὼς συμφωνοῦν μ' αὐτήν, τὰ δέχομαι γιὰ ἀληθινά, καὶ ὅταν ἔχω νὰ κάμω μὲ τὴν αἰτία καὶ ὅταν καταγίνωμαι μὲ ἄλλα ζητήματα. Ὅσα ὅμως δὲν συμφωνοῦν μ' αὐτήν τὰ δέχομαι γιὰ ἀναληθῆ. Θέλω ὅμως νὰ σοῦ εἰπῶ πιὸ καθαρά τί ἐννοῶ, γιατί νομίζω πὼς δὲν καταλαβαίνεις ἀκόμη». «Ὁχι, μὰ τὸ Δία», εἶπεν Κέβης, «ὄχι καὶ πολὺ».

«Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἐννοῶ δὲν εἶναι τίποτε τὸ καινούργιο, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ πάντοτε καὶ ἄλλοτε καὶ στὴ τωρινὴ ἐδῶ συζήτησι δὲν ἔπαυσα νὰ λέγω. Γιατί τώρα ἔρχομαι νὰ ἐπιχειρήσω νὰ σοῦ φανερώσω τὸ εἶδος τῆς αἰτίας ποὺ μ' αὐτὸ ἔχω καταγίνει· καὶ ἔρχομαι ξανά σ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρύλητα καὶ ἀρχίζω ἀπ' αὐτὰ (ἦγουν τὶς ἰδέες): θέτω δηλαδὴ τὴν ἀρχή, πὼς ὑπάρχει κάτι ὁμορφο αὐτὸ καθαυτὸ καὶ καλὸ καὶ μεγάλο καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Ἄν λοιπὸν παραδέχεσαι αὐτὲς καὶ συμφωνῆς πὼς αὐτὰ ὑπάρχουν, ἐλπίζω πὼς ἀπ' αὐτὰ θὰ σοῦ φανερώσω τὴν αἰτία καὶ θὰ δείξω πὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη». «Ἐγώ», εἶπεν ὁ Κέβης, «εἶμαι σύμφωνος καὶ προχῶρει στὴν ἀνάπτυξι».

«Ἰδὲς τώρα, ἂν οἱ ἄμεσες συνέπειες ἀπ' ἐκεῖνα φαίνονται καὶ σὲ σὲνα σωστές, ὅπως καὶ σὲ μένα. Ἡ γνώμη μου δηλαδὴ εἶναι, ὅτι, ἂν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ αὐτὸ καθαυτὸ ὁμορφο, ὑπάρχει καὶ τίποτε ἄλλο ὁμορφο, τότε αὐτὸ δὲν μπορεῖ γιὰ καμμιά ἄλλη αἰτία νὰ εἶναι ὁμορφο, παρὰ γιατί

μετέχει σ' ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι αὐτὸ καθαυτὸ ὁμορφο. Καὶ γιὰ ὅλα λέγω τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Συμφωνεῖς μ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ εἶδος τῆς αἰτίας ;» «Συμφωνῶ», εἶπεν ὁ Κέβης. «Δὲν μπορῶ λοιπὸν πιά νὰ καταλάβω οὔτε καὶ νὰ νοιώσω τις ἄλλες αἰτίες, ἐκεῖνες ποῦ βάζουν οἱ σοφοί, ἀλλά, ἂν κανεῖς μοῦ λέει, ὅτι ἓνα ὁποιοδήποτε πρᾶγμα εἶναι ὁμορφο ἢ γιατί ἔχει ζωὴν ὀλιάνθηστο ἢ ἀνιαφέρει τὴ μορφὴ ἢ τίποτε ἄλλο παρόμοιο, τότε ἴδω τὰ πρᾶτῶ, γιατί μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ταράζομαι, καὶ κρατιέμαι ἄπλά καὶ ἴσως ἀπλοϊκὰ σ' αὐτὸ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ τίποτε ἄλλο δὲν κάνει τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ὁμορφο παρὰ ἐκεῖνο τὸ ἀπόλυτα ὁμορφο μὲ τὴν παρουσίαν ἢ μὲ τὴν συντησίαν του ἢ ὅπως ἄλλιῶς τυχὸν ἔρχεται κοντὰ σὲ τοῦτο. Καὶ γιὰ τὸν τρόπο ποῦ ἔρχεται ἐκεῖνο τὸ ἀπόλυτο κοντὰ σὲ τοῦτο τὸ σχετικὸ δὲν ἐπιμένω, ὅμως ἐπιμένω γιὰ τὸ ὅτι μὲ τὸ ὁμορφο εἶναι ποῦ ὅλα τὰ ὁμορφα γίνονται ὁμορφα. Τοῦτο λοιπὸν μοῦ φαίνεται, πὼς εἶναι ἢ ποῦ ἀσφαλτὴ ἀπόκριση, ποῦ μπορῶ νὰ δώσω σὲν ἐαυτῷ μου καὶ σ' ὁποιοδήποτε ἄλλον· καὶ ὅσο κρατιέμαι ἀπ' αὐτὸ εἶμαι βέβαιος, πὼς δὲ θὰ πέσω ποτέ, γιατί εἶναι κάτι ἀσφαλτοῦν ἀποκριθῶ καὶ σὲν ἐαυτῷ μου καὶ σὲ ὁποιοδήποτε ἄλλον, πὼς μὲ τὸ ὁμορφο εἶναι ποῦ γίνονται ὁμορφα τὰ ὁμορφα. Ἢ μήπως δὲ συμφωνεῖς ;» «Συμφωνῶ».

«Ὡστε, σύμφωνα μὲ αὐτὰ, μὲ τὸ μέγεθος εἶναι ποῦ γίνονται μεγάλα τὰ μεγάλα, καὶ τὰ ποῦ μεγάλα ποῦ μεγάλα, καὶ μὲ τὴ μικρότητα εἶναι ποῦ γίνονται τὰ ποῦ μικρὰ ποῦ μικρὰ ;» «Μάλιστα». «Οὔτε σὺ λοιπὸν δὲν θὰ τὸ δεχόσασαι, ἂν κανεῖς ἔλεγε, πὼς ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον εἶναι μὲ τὸ κεφάλι ποῦ μεγάλος, καὶ ὁ ποῦ μικρὸς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ μικρὸς, ἀλλὰ θὰ τὸν ἐβεβαίωνες, ὅτι ἐὰν δὲν ἰσχυρίζεσαι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι καθεὶς, ποῦ εἶναι ποῦ μεγάλο ἀπὸ ἓνα ἄλλο, δὲν εἶναι μὲ τίποτε ἄλλο ποῦ μεγάλο παρὰ μὲ τὸ μέγεθος. Ἐπίσης καὶ τὸ ποῦ μικρὸ δὲν εἶναι μὲ τίποτε ἄλλο ποῦ μικρὸ παρὰ μὲ τὴ μικρότητα, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ποῦ μικρὸ, ἐξαιτίας δηλαδὴ τῆς μικρότητας. Γιατί, ἂν ἔλεγε, πὼς κάποιος εἶναι μὲ τὸ κεφάλι ποῦ μεγάλος ἢ ποῦ μικρὸς, θὰ εἶχε τὸ φῶς, νομίζω, μήπως συναντήσης μέσα σου κανέναν ἀντίθετο λόγο, ποῦ πρῶτα· πρῶτα θὰ ἔλεγε, ὅτι μὲ τὸ ἴδιο πρᾶγμα συμβαίνει ἐδῶ νὰ εἶναι τὸ ποῦ μεγάλο ποῦ μεγάλο καὶ τὸ ποῦ μικρὸ ποῦ μικρὸ· καὶ ἔπειτα, ὅτι μὲ τὸ κεφάλι, ἂν δεχθούμε πὼς εἶναι μικρὸ,

θά είναι πιὸ μέγας ὁ πιὸ μέγας, καὶ τοῦτο θὰ εἶναι ἀκατανόητο, δηλαδή μὲ κάτι μικρὸ νὰ εἶναι κανεὶς μέγας. "Ἢ δὲ θὰ εἶχες αὐτὸν τὸν φόβο ;» Καὶ ὁ Κέβης ἐγέλασε καὶ εἶπε «μάλιστα».

«Ὡστε θὰ δίσταζες νὰ εἰπῆς, ὅτι τὰ δέκα εἶναι μὲ τὰ δύο πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀκτώ, καὶ ὅτι γι' αὐτὴν τὴν αἰτία εἶναι περισσότερα. Ἐνῶ δὲν θὰ εἶχες κανένα δισταγμὸ νὰ εἰπῆς ὅτι μὲ τὸ πλῆθος καὶ ἕξαιτίας τοῦ πλῆθους εἶναι τὰ δέκα πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀκτώ. Ἐπίσης θὰ δίσταζες νὰ εἰπῆς, ὅτι τὸ δίπηχο εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου τοῦ μήκους πιὸ μακρὸ ἀπὸ τὸ μονόπηχο, ἐνῶ δὲν θὰ εἶχες κανένα δισταγμὸ νὰ εἰπῆς, ὅτι τοῦτο γίνεται μὲ τὸ μέγεθος». «Βέβαια» εἶπεν ὁ Κέβης.

«Καὶ τί λοιπὸν ; Ὅταν τὸ ἓνα προστίθεται στὸ ἓνα ἢ ὅταν τὸ ἓνα χωρισθῆ σὲ δύο, δὲν θὰ δίσταζες νὰ εἰπῆς, ὅτι ἡ πρόσθεσις ἢ ὁ χωρισμὸς εἶναι ἡ αἰτία ποὺ γίνονται δύο ; Καὶ δὲν θὰ φώναζες δυνατὰ, ὅτι δὲν ξέρεις, πῶς ἄλλιῶς γίνεται τὸ καθεὶ παρὰ μὲ τὸ νὰ μεταλάβῃ ἀπὸ τὴν οὐσία ἐκείνου, ποὺ ἔχει σχέση μαζὶ του, καὶ ὅτι συνεπῶς δὲν ἔχεις ν' ἀναφέρῃς ἄλλη καμμιά αἰτία ποὺ γίνονται δύο, παρὰ ὅτι μετέχουν στὴν οὐσία τῆς δυάδας ; Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ἐκεῖνα ποὺ μέλλουν νὰ γίνουν δύο νὰ μεταλάβουν τὴ δυάδα, καὶ ἐκεῖνο ποὺ μέλλει νὰ γίνῃ ἓνα νὰ μεταλάβῃ τὴ μονάδα· τοὺς χωρισμοὺς ὅμως αὐτοὺς καὶ τὶς προσθέσεις καὶ ὅλα τὰλλα εὐφυολογήματα θὰ τὰ παρατήσης καὶ θ' ἀφήσης ἄλλους ν' ἀποκριθοῦν μ' αὐτά, ποὺ εἶναι πιὸ σοφοὶ ἀπὸ σένα. Ἐσὺ ὅμως, ἐπειδὴ θὰ φοβᾶσαι, ὅπως λέει ἡ παροιμία, τὸν ἴδιο σου τὸν ἴσκιον καὶ τὴν ἀπειρία σου, θὰ κρατιέσαι ἀπὸ τὴν ἀσφαλιτὴ ἐκείνη ἀρχή, κι' ἔτσι θ' ἀποκρίνεσαι. Ἄν ὅμως κανεὶς ἤθελε πιασθῆ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴ μὲ σκοπὸ νὰ τὴν διασαλέψῃ, αὐτὸν θὰ τὸν παρατοῦσες καὶ δὲ θὰ τοῦ ἔδινες ἀπόκριση, ὡς ποὺ νὰ ἐξετάσης τὶς λογικὲς συνέπειες ποὺ προκύπτουν ἀπ' αὐτήν, ἂν δηλαδή συμφωνῆ ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη ἢ διαφωνῆ. Ὅταν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσης λόγο γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀρχή, θὰ δώσης μὲ τὸν ἴδιο τρόπο· θὰ βάλῃς δηλαδή πάλι ἄλλην λογικὴ ἀρχὴ μὲ τὸ νοῦ σου, ποὺ θὰ σοῦ φανῆ πιὸ καλὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες, ὡς ποὺ νὰ φθάσης σὲ σταθερὸ σημεῖον. Καὶ συνάμα δὲ θὰ ἀνακατώνης τὰ ζητήματα, ὅπως κάνουν οἱ ἀντιλογικοὶ, νὰ μιλᾷς δηλαδή πότε γιὰ ἀρχὴ καὶ πότε γιὰ τὶς λογικὲς τῆς συνέπειες, ἂν βέβαια θέλῃς νὰ βεῖς

κάτι σωστό γιὰ τὰ ὄντα. Γιατὶ ἐκεῖνοι οὔτε ἓνα λόγο ἴσως δὲ χάνουν γιὰ τὴ ζήτηση τοῦ ὄντος οὔτε καὶ τοὺς μέλλει καθόλου γιὰ τὸ ὄν. Εἶναι δὲ ἱκανοὶ μὲ τὴ σοφία τους νὰ τὰ ἀνακατώνουν ὅλα μαζί, καὶ πάλι κατορθώνουν νὰ εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τὸν ἑαυτὸ τους. Ἐσὺ ὅμως, ἂν εἶσαι ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, νομίζω πὼς θὰ κάμης ὅπως λέγω ἐγώ». «Ποῦ σωστά λές», εἶπαν μαζί ὁ Σιμίας καὶ ὁ Κέβης.

Καὶ ὅταν αὐτὰ ἔγινον δεκτὰ ἀπὸ τὸ Σιμίας καὶ τὸν Κέβητα καὶ ἦταν ὅλοι σύμφωνοι, ὅτι καθε μιὰ ἰδέα ὑπάρχει χωριστὰ καὶ ὅτι τὰ ἄλλα πράγματα μεταλαμβάνουν ἀπ' αὐτὲς τὶς ἰδέες καὶ δέχονται τὸ ὄνομά τους ἀπ' αὐτὲς, ὁ Σωκράτης ρωτοῦσε ἀκόμα τὰ ἑξῆς: «Ἄν λοιπόν, Κέβη, πράγματι αὐτὸ εἶναι καὶ ἐννοεῖς, τότε, ὅταν λές, ὅτι ὁ Σιμίας εἶναι πρὸς μέγιστος ἀπὸ τὸ Σωκράτη, καὶ πρὸς μικρὸς ἀπὸ τὸ Φαίδωνα, δὲν ἰσχυρίζεσαι μ' αὐτὸ, ὅτι μέσα στὸ Σιμίας βρίσκονται καὶ τὰ δύο, καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἡ μικρότητα;» «Μάλιστα», εἶπεν ὁ Κέβης. «Ἀλλὰ παραδέχεσαι βέβαια, ὅτι, ὅταν λέμε, πὼς ὁ Σιμίας ὑπερέχει ἀπὸ τὸ Σωκράτη, τοῦτο δὲν εἶναι ἔτσι στ' ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς τὸ λέμε. Γιατὶ δὲν εἶναι μέσα στὴ φύση τοῦ Σιμίας νὰ ὑπερέχη μὲ τὸ ὅτι εἶναι Σιμίας, ἀλλὰ μὲ τὸ μέγεθος, καὶ τυχαίνει νὰ ἔχη. Οὔτε πάλι ὑπερέχει ἀπὸ τὸ Σωκράτη, γιατί ὁ Σωκράτης εἶναι Σωκράτης, ἀλλὰ γιατί ὁ Σωκράτης ἔχει τὴ μικρότητα σχετικὰ μὲ τὸ μέγεθος ἐκείνου». «Σωστά», εἶπεν ὁ Κέβης. «Ἔτσι λοιπόν, ὁ Σιμίας λέμε, πὼς εἶναι καὶ μικρὸς καὶ μεγάλος, ὄντως ἀνάμεσα καὶ στοὺς δύο, καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἑνὸς ξεπερνιέται στὴ μικρότητά του, ἀπὸ τὸ ἄλλο πάλι μὲ τὸ μέγεθός του ξεπερνιέται τὴ μικρότητα τοῦ ἄλλου». Καὶ γελῶντας ὁ Σωκράτης εἶπε: «δίνω τὴν ἐντύπωση, πὼς μιλάω μὲ ἀκρίβεια δικαστῆ, τὸ πράγμα ὅμως εἶναι ὅπως λέγω». «Μάλιστα», εἶπεν ὁ Κέβης.

«Τὸ λέγω ὅμως ἔτσι γιὰ τὴν ἑξῆς αἰτία» γιατί θέλω νὰ συμφωνήσης καὶ σὺ μαζί μου. Γιατὶ ἐγὼ νομίζω, πὼς ὄχι μόνον τὸ μέγεθος, αὐτὸ καθ'αυτὸ, δὲ δέχεται ποτὲ νὰ εἶναι ταυτόχρονα μεγάλο καὶ μικρό, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὸ μέγεθος μέσα μας δὲ δέχεται ποτὲ κοντὰ του τὸ μικρό, οὔτε καὶ θέλει νὰ ξεπερνιέται αὐτό. Ἀντίθετα συμβαίνει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ φεύγει καὶ ὑποχωρεῖ τὸ μέγεθος, ὅταν τὸ πλησιάσῃ τὸ ἀντίθετό του, ἢ, ὅταν πλησιάσῃ ἐκεῖνο, γίνεται τοῦτο. Δὲ θέλει ὅμως νὰ ὑπομείνῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὴ μικρότητα οὔτε θέλει νὰ εἶναι ἄλλο ἀπ' ὅτι

είναι, σὰν ἔμένα πού δέχθηκα τή μικρότητα καί τήν ὑπόμεινα καί, ὄντας ἀκόμα ἐκεῖνος πού ἤμουνα, ὅμως εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος πού ἔγινα μικρός. Ἐκεῖνο ὅμως, ὄντας μεγάλο, δέν καταδέχθηκε νὰ εἶναι μικρό. Ἐπίσης καί τὸ μικρὸ μέσα μας δὲ θέλει ποτὲ οὔτε νὰ γίνῃ οὔτε νὰ εἶναι μεγάλο, οὔτε πάλι νὰ γίνῃ τίποτε ἀπὸ τ' ἀντίθετά του, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐκεῖνο πού εἶναι, ἀλλὰ ἢ φεύγει ἢ χάνεται». «Μοῦ φαίνεται πολὺ σωστό», εἶπεν ὁ Κέβης.

Καί κάποιος ἀπὸ τοὺς παρόντες, ὅταν τ' ἄκουσε αὐτὰ εἶπε: «Μὰ τοὺς θεοὺς, στὴν προηγούμενη συζήτηση δὲ συμφωνήσαμε γιὰ τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀπ' ὅ,τι λέμε τώρα, ὅτι δηλαδὴ τὸ μεγαλύτερο γίνεται, ἀπὸ τὸ μικρότερο, καί τὸ μικρότερο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο, καί γενικὰ ὅτι ἔτσι γίνονται τὰ ἀντίθετα δηλαδὴ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα; Τώρα ὅμως μοῦ φαίνεται, πὼς λέμε, ὅτι τοῦτο δέν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ». Τότε ὁ Σωκράτης γύρισε τὸ πρόσωπό του πρὸς αὐτὸν πού μιλοῦσε καί τοῦ εἶπε: «Πολὺ καλὰ τὸ θυμήθηκες· ὅμως δέν προσέχεις τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνο πού λέμε τώρα καί σ' ἐκεῖνο πού εἶπαμε τότε. Τότε δηλαδὴ εἶπαμε, πὼς ἀπὸ τὸ ἀντίθετο πρᾶγμα γίνεται τὸ ἀντίθετο πρᾶγμα, τώρα ὅμως λέμε, πὼς τὸ καθαυτὸ ἀντίθετο δὲ θὰ γίνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο στὸν ἑαυτό του, οὔτε ἐκεῖνο πού εἶναι μέσα μας οὔτε ἐκεῖνο πού εἶναι μέσα στὴ φύση. Γιατὶ τότε, φίλε μου, μιλούσαμε γιὰ κεῖνα τὰ πράγματα πού ἔχουν τὰ ἀντίθετα ἐπάνω τους, καί πού τὰ ὀνομάζουμε μὲ αὐτῶν ἐδῶ τὰ ὀνόματα, τώρα ὅμως μιλάμε γιὰ τὰ ἀντίθετα, αὐτὰ καθαυτά, πού, ἐφ' ὅσον εἶναι παρόντα, δίνουν τὸ ὄνομά τους καί στ' ἄλλα. Γι' αὐτὰ τὰ ἴδια, γιὰ τὰ ἀντίθετα, αὐτὰ καθαυτά, δὲ θὰ εἰποῦμε ποτέ, ὅτι θὰ δεχθοῦν τὴ γένεση τὸ ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο». Καί τότε κοίταξε τὸν Κέβητα καί τοῦ εἶπε. «Δὲ σὲ ἀνησύχησε, Κέβη, κάπως αὐτὸ πού εἶπε αὐτὸς ἐδῶ;» «Ὁχι καί πολὺ», ἀποκρίθηκεν ὁ Κέβης, «ἂν καὶ δὲ θέλω νὰ εἰπῶ, ὅτι πολλὰ δὲ μὲ κάνουν ν' ἀνησυχῶ». «Εἴμαστε λοιπὸν σ' αὐτὸ ἐδῶ ὅπωςδὴποτε σύμφωνοι, ὅτι ποτὲ μιὰ λογικὴ ἀρχὴ δὲ θὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετό της;» «Βεβαιότατα» ἀποκρίθηκεν ὁ Κέβης.

Μὲ ὅσα λέγει ἐδῶ ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης μᾶς φέρνει κατὰ μεσίς στὴν πλατωνικὴ διαλεκτικὴ. Καί ὅπως καθαρὰ φαίνεται τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς τὸ κύριο ἔργο εἶναι νὰ θεμελιώσῃ τὸν ἀνθρώπινο λόγο

καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ κυβερνοῦν τὴν κίνησή του καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ν' ἀποκαλύπτῃ στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τὴν αἰώνια εἰδὴ τῆς ἰδέας, ποὺ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀναπαύεται σὰν αἰώνιο ἀρχέτυπο πέρα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο λόγο, ὅμως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γίνεται καὶ τὸ θεμέλιο γιὰ τὸ κῦρος καὶ γιὰ τὴν ἀξία, ποὺ ἔχει ὁ λόγος. Γιατὶ ἂν δὲν ὑπάρχη τὸ αἰώνιο ἐκεῖνο ἀρχέτυπο, ἡ ἰδέα, ὅπου τελικὰ ἀναφέρεται ὁ λόγος, κι' ὅπουθε πάλι ἔχει τὴν ἀρχή του γιὰ τὴν πολυπλόκταχτη πορεία, ποὺ κάνει μέσα στὴν ἀβεβαιότητα τῆς ἐμπειρίας, τότε ὅλος ὁ μόχθος τοῦ ἀνθρώπου γιὰ γνώση καὶ γιὰ ἐπιστήμη θὰ εἶναι μάταιος.

Ὁ λόγος ὁ ἴδιος εἶναι ἓνα ἐνέργημα τοῦ νοῦ, ποὺ ἔρχεται μὲ τὴν ἀξίωση νὰ γίνῃ δεκτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο δὲ θὰ ἦτανε πάλι ποτὲ δυνατὸ, ἂν ὁ λόγος δὲ βασιζόνταν σὲ καλοθεμέλιωτες κι' ἀπαρσιλεύτες ἀρχές, ποὺ κυβερνοῦν ὅλη του τὴν πορεία. Χωρὶς αὐτὲς τὲς πρῶτες ἀρχές ὁ λόγος δὲ θὰ εἶχε οὔτε συνοχὴ οὔτε ἐπιβολὴ καμμιὰ. Ἐπαίνω στὰ δύο τοῦτα δεδομένα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ λόγος εἶναι ἄμεσο ἐνέργημα καὶ παρακολούθημα τοῦ νοῦ, καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος στὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ λόγος ἔχει γιὰ ὀλόπρωτη ἀρχὴ γιὰ πραγματικὴ του δέση, τὴν ἰδέα, οἰκοδομεῖται ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζομε ἔσωτερικὴ ἀκολουθία καὶ ἀναγκαιότητα τοῦ λόγου. Καὶ ἡ ἀναγκαιότητα τούτη εἶναι πάλι ἐκεῖνη ποὺ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐλέγχωμε καὶ νὰ θεμελιώσωμε ὅχι μόνον ὅλη τὴ συγκρότηση καὶ σύδεση τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ καθεὶ, γιατί ἀλήθεια ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο δὲν ὑπάρχει.

Ἔτσι ὁ λόγος παίρνει ἐδῶ τὴ θέση ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του τοῦ ἀνήκει, δηλαδὴ μπαίνει ἀνάμεσα σὲ μᾶς, ἡγουν στὴ λογικὴ μας ἀρχή, καὶ στ' ἀντικείμενα, εἴτε αἰσθητὰ εἴτε νοητὰ εἶναι. Οὔτε καὶ ἔχομε τὴ δυνατότητα νὰ περιάσωμε ἐμεῖς, δηλαδὴ ὁ νοῦς μας ἢ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας, πέρα ἀπὸ τὸ λόγο καὶ νὰ φθάσωμε, χωρὶς τὴ δική του τὴ μεσολάβηση, στὰ πράγματα τὰ ἴδια. Αὐτὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς ἐγγυητὴς γιὰ τὴ σχέση, ποὺ ἔχομε μὲ τ' ἀντικείμενα, αἰσθητὰ ἢ νοητὰ, γιατί αὐτὸς μονίχα εἶναι ἔσωτερικὰ ἀκόλουθος καὶ αὐτὸς μονίχα κρατιέται ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη ἀρχή, δηλαδὴ εἶναι ὀρθός. Ἀντίθετα, τὰ ἀντικείμενα, αὐτὰ καθ'αυτὰ, ἡγουν χωρὶς νὰ τὰ σιμώσῃ καθόλου ὁ λόγος, εἶναι λογικὰ ἀδιάφορα, δὲν εἶναι μήτε ὀρθὰ μήτε ὅχι ὀρθὰ. Ὁ

λόγος είναι εκείνος που χωρίζει την αλήθεια από την πλάνη, αλλά και αυτός πάλι είναι που γεννάει εξ αρχής τη λογική τούτη αντινομία. Και όχι μόνο κατευθύνει ο λόγος τη γνώση και μάς δίνει την επιστήμη για τα όντα, αλλά και βασιλεύει με την ορθότητά του ενάντια στη σαθρότητα της πλάνης. Και είναι βέβαια και η πλάνη λόγος, όχι όμως ορθός, αλλά ριγμένος κάτω. Ο ορθός στέκει μονάχα ο αληθινός λόγος και γίνεται έτσι ο απευδής έγγυητής για την πραγματικότητα. Είτε για αισθητά πρόκειται είτε για νοητά, αυτός είναι που ορίζει το είναι τους. "Αν αυτός δεν υπήρχε και δεν έστεκε ολόρθος, τότε η αρχή μας θα έχανονταν μέσα στη ροή των φαινομένων και μήτε θα υπήρχε καμμιά ένότητα μέσα σ' αυτά.

Ο λόγος όμως δεν είναι κάτι που δεν υπήρχε μέσα στην ελληνική φιλοσοφία πριν από τον Πλάτωνα. Και πριν ακόμα από το Σωκράτη όλη σχεδόν η ελληνική φιλοσοφία, όπως είδαμε παραπάνω, κατόγινε με το πρόβλημα του λόγου. Και ο Ηράκλειτος και οι Πυθαγόρειοι και ο Παρμενίδης έζητησαν να βρουν το λόγο των όντων. "Όμως σ' αυτούς έδω τους φιλοσόφους δεν είναι ο λόγος το καθαρό εκείνο ενεργημα του νοῦ, που με έσωτερική ακολουθία έχει τη δύναμη να έλέγξει τον εαυτό του και να φθάνη ως την πρώτη απαρασάλευτη αρχή του, αλλά είναι κάτι που υπάρχει μέσα στα ίδια τα όντα και τα δεσποτεύει. Είναι μια ένυπόστατη, ένυπαρχτη δύναμη, που αποτελεί την πρώτη βάση για τη στοιχείωση των όντων. Ο λόγος μέσα στα συστήματα του Ηράκλειτου, του Παρμενίδη και των Πυθαγορείων είναι μια μεταφυσική υπόσταση, που σαν πρώτη αρχή, σαν πρώτο στοιχείο θεμελιώνει τον ίδιο τον κόσμο. Αντίθετα, στον Πλάτωνα ο λόγος χωρίζεται από τα πράγματα, τα όντα, και ο χωρισμός αυτός είναι λογικός και όχι μεταφυσικός. Με τον αποχωρισμό τούτον από τα όντα σιμώνει ο λόγος πιο κοντά στην πραγματική του πηγή, στο νοῦ, ενώ στους μεγάλους εκείνους προσωκρατικούς φιλοσόφους θαρρείς πως αλαργεύει ο λόγος από την πηγή του και βυθίζεται μέσα στα πράγματα μέσα στη φύση. Και σ' αυτούς όμως αποχωρίζεται ως ένα βαθμό από τα πράγματα, γιατί αποτραβιέται από την επιφάνεια προς το βάθος του κόσμου και εκεί μέσα λειτουργεί άφωνα και δεσποτεύει. Και είναι ανάγκη ν' αναγνωρίσωμε, ότι το μεταφυσικό τούτο βύθισμα του λόγου μέσα

στὰ ὄντα καὶ τὸ ἀποτράβηγμαί του ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ του, τὸ νοῦ, ἦταν ἀπαραίτητος σταθμὸς στὴν πορεία τοῦ φανερώματός του. Ἀλλοῦς δὲν ἦτανε δυνατὸ νὰ συλλίβη ὁ λόγος τὴν ὄντοτά του. Ἐπρεπε πρῶτα νὰ παίρη τὴν ἀντικειμενική, ὑποστασιακὴ τούτη μορφή, νὰ ἰδῆ τὸν ἑαυτὸ του, ἔστω καὶ ἀσύνειδα μέσα στὰ πράγματα, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λήβη εἶδησι γιὰ τὴν ἀρχὴ του, δηλαδή νὰ γίνῃ συνείδησι. Ἐπειτα λοιπὸν, δηλαδή μέσα ἀπὸ τὰ πράγματα, κατόρθωσε ὁ λόγος νὰ συλλίβη τὰ πρῶτα γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρα του καὶ τῆς δυνάμεις του.

Στὴν Πλάτωνα ὅμως ἡ γνωριμία μετὰ τοῦ λόγου μετὰ τὸν ἑαυτὸ του εἶναι ἄμεση. Ὁ χωρισμὸς του ἐδῶ ἀπὸ τὰ πράγματα εἶναι λογικὸς καὶ ἐπισημνός, ὄχι μεταφυσικὸς καὶ ἐξώφυτος. Ὁ λόγος τώρα ἐλευθερώνεται ἀσάλευτα. Καὶ, ὅπως εἶδαμε πρὶν, τὸ δρόμο, ποὺ ὠδήγησε τὸ λόγο στὴν αὐτοσυνείδησή του, τὸν ἀνοίξε πρῶτα ἡ σοφιστικὴ καὶ μετὰ θετικὰ ἀκόμα ὁ Σωκράτης. Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Σωκράτη εἶναι ἀκριβῶς τούτη: ὅτι αὐτὸς ἔλυσε τὸν ἀνθρώπινον λόγο ἀπὸ τὴ δουλεία του στὴ φύσιν καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν αὐτονομία του, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶδε πρῶτος, πῶς ὁ λόγος τῆς οὐσίας δὲν εἶναι μέσα στὰ ἴδια τὰ ὕλικὰ πράγματα, ἀλλὰ ὅτι ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων εἶναι μέσα στὸ λόγο. Καὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι στὸ Σωκράτη καμμιὰ δύναμι ἀγνωστὴ καὶ ἄφωνη, ἀλλὰ γνώριμη καὶ συγγενικὴ μετὰ τὸν ἀνθρώπο. Αὐτὴ εἶναι ποὺ ἡμεροῦναι τὸν ἀνθρώπο μετὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μετὰ τοὺς ἄλλους. Ὁ λόγος ἔχει τὴν πηγὴ του μέσα στὸν ἴδιον τὸν ἀνθρώπο, αὐτὴ εἶναι ἡ καινούργια προσηκτικὴ ποὺ ἀνοίξε ὁ Σωκράτης καὶ μ' αὐτὴν πλουτίζει τὴ φιλοσοφία. Τοῦτο, ποὺ σὲ μᾶς φαίνεται σήμερον κάτι αὐτονόητο, γιὰ νὰ τὸ εἰπῆς πρώτη φορὰ μέσα στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος εἶναι κατόρθωμα, γιὰτι ἀπαιτεῖ ν' ἀρχίσῃς νὰ βλέπῃς πρὸς τὰ μέσα. Καὶ κάτι μετὰ πολὺ ἀκόμα εἶναι ὁ λόγος κατὰ τὸ Σωκράτη: εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Χωρὶς τὸν λόγο, ὄχι τὸν ἐνυπόστατον μέσα στὰ πράγματα, ποὺ εἶναι ἄφωτος, ἀλλὰ τὸν ἐνεργό, ποὺ μιλάει μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, δὲ θὰ εἶχε ὁ ἀνθρώπος μήτε σκέψιν, μήτε πράξιν, μήτε καμμιὰ ἄλλη ἀξιόλογη ἐνέργεια. Θὰ ἦταν ἓνα μετὰ τὴ φύσιν. Δὲ θὰ εἶχε κανένα γνωρίσμα ποὺ νὰ τὸν ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλάσιν.

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τοῦ Σωκράτη σταίθηκε ἀρετηρία γιὰ τὴ διαλεκτικὴ

τοῦ Πλάτωνος. Ἡ καινούργια δύναμη τοῦ λόγου, ποὺ ἔρχεται ἄμεσα καὶ πρῶτα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Σωκράτη καὶ ποὺ μὲ τὴ μαιευτικὴ ἀνάδωσεν καὶ μέσα στὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα, αὕτὴ εἶναι ποὺ γίνεται τώρα σ' ὅλη της τὴν ἔντασιν τὸ κύριον μέλημα καὶ μελέτημα τοῦ Πλάτωνος. Γι' αὐτὴν εἶναι ποὺ ἀνάβει μέσα στὴν ψυχὴ του ὁ πιὸ μέγας ἔρωσ. Ἡ δύναμη ὅμως ἢ ἴδια τοῦ λόγου, ποὺ τόσο ἔντονα ἔζησε ὁ Πλάτων τὴν ἐπιβολὴν της καὶ τόσους ἀγῶνες ἀνοιξε γιὰ νὰ τὴν φανερώσῃ, δὲν εἶναι κάποιο δαιμονικόν, ποὺ συνταράζει τὴν ψυχὴ, ὅπως ὁ ἔρωσ, ἀλλὰ ἔχει ἄλλο χαρακτήρα. Ἡ εἰδὴ της εἶναι ἡρεμὴ, πρῶτα καὶ γεμάτη φῶς. Τῆς λείπει ὀλωσδιόλου τὸ ἄφωρον καὶ σκοτεινὸ πάθος, καὶ ὁ διάλογος εἶναι ὁ δρόμος ποὺ ἔχει γιὰ νὰ ἔρθῃ στὸ φῶς. Ὁ διάλογος αὐτὸς γίνεται στὸν Πλάτωνα ὑψηλὴ τέχνη. Δὲν εἶναι πιά τὸ ἀπέριττον ἐκεῖνο μίλημα τῆς ψυχῆς τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν ἔφηβο, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πιὸ τυχαία ἀφορμὴ γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν ἔννοιαν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μεταβάλλεται σὲ διαλεκτικὴν, δηλαδὴ σὲ γενικὴ θεωρίαν γιὰ τὸ λόγον καὶ γιὰ τὶς ἀθάνατες ἀρχές του, τὶς ἰδέες.

Τὸ λόγον ὅμως, τὴ σημασίαν του, τὴ δύναμίν του καὶ τὶς ἀρχές του, ἦταν ἀδύνατον νὰ τὰ ἐξετάσῃ ὁ Πλάτων χωριστὰ ἀπὸ τὴ γλῶσσαν· αὕτὴ εἶναι ἡ πρώτη του μορφή. Λόγος σημαίνει ἄλλωστε καὶ τὴ γλωσσικὴν μορφήν, τὸ σῶμα τοῦ λόγου, καὶ τὸ νόημα, τὴν ψυχὴν τοῦ λόγου. Σῶμα καὶ ψυχὴ τοῦ λόγου εἶναι πραγματικὰ ἀχώριστα. Κι' ἂν τὰ χωρίζωμε μὲ τὸ νοῦν μας, τοῦτο γίνεται γιὰ νὰ τὰ καταλάβωμε πιὸ καλά. Ὁ χωρισμὸς ἔχει μεθοδικὴν σημασίαν. Ἡ μορφή τοῦ λόγου, ἢ γλῶσσα, εἶναι πάντοτε μαζί μὲ τὴν οὐσίαν, μὲ τὸ νόημά του. Χωρὶς τὴ γλῶσσαν δὲν μπορεῖ ὁ λόγος νὰ δώσῃ ἔκφρασιν στὰ νοήματά του. Ὅ,τι ἔχει ὁ λόγος μέσα του, τὸ φανερώνει μὲ τὴ γλῶσσαν. Ὁ λόγος εἶναι μίλημα σὲ διπλὴν μορφήν, μίλημα τῆς ψυχῆς στὸν ἑαυτὸν της καὶ μίλημα μὲ μιὰ ἄλλην ψυχὴν. Ἡ σκέψις, ὁ ἐσωτερικὸς στοχασμὸς, ποὺ δὲν εἰπώθηκε ἀκόμα σὲ κανέναν, εἶναι μίλημα τῆς ψυχῆς μὲ τὸν ἑαυτὸν της. Ἡ ἔκφρασις αὐτῆς τῆς σκέψις μὲ τὴ γλῶσσαν εἶναι μίλημα τῆς ψυχῆς μὲ μιὰ ἄλλην ψυχὴν. Σ' αὐτὸ ἐδῶ λοιπὸν τὸ διπλὸ μίλημα τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ ζητήσωμε νὰ βροῦμε, τί εἶναι τὸ εἶναι, τί εἶναι ἢ οὐσία, γιὰ τὸ ἐδῶ, δηλαδὴ στὴ σκέψιν καὶ στὴν ἔκφρασίν της, πρόκειται πάντα γιὰ τὸ εἶναι. Ὅ,τι κι' ἂν σκεφθῆ, ὅ,τι κι' ἂν ἐκφράσῃ, ὅ,τι κι' ἂν θελήσῃ νὰ συμβο-

λίση ἢ ψυχὴ, πάντοτε θὰ εἴπῃ: «τοῦτο εἶναι» ἢ «τοῦτο δὲν εἶναι».

Ἡ οὐσία λοιπὸν δὲ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο, δὲν εἶναι τόσο μακριὰ ὅσο τὴν τοποθέτησαν οἱ προσωκρατικοί, ἀλλὰ πολὺ κοντά, μέσα στὸ λόγο μας. Ἡ οὐσία εἶναι κάτι ποὺ τὸ ὀρίζει ὁ λόγος, ἢ σκέψη. Χωρὶς τὸ λόγο, τὸ κάτι αὐτὸ, ποὺ τὸ λέμε οὐσία, θὰ ἦταν ἄλογο. Μιὰ τέτοια οὐσία, δηλαδή ἄλογο, ἀδιάρρογο ἂν τὴν ὠνόμαζαν λόγο, πρέπει νὰ εἰποῦμε ὅτι ἦταν ἡ οὐσία, ποὺ εἶχαν γιὰ ἀντικείμενό τους οἱ μεγάλοι προσωκρατικοί. Ἦταν μία οὐσία, ποὺ ἡ ἔδρα τῆς ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο, ἦταν ἡ οὐσία τῶν φυσικῶν στοιχείων, ὄχι τῆς νόησης. Στους προσωκρατικούς φιλοσόφους δὲ πρόκειται γιὰ τὴν οὐσία ἐκείνη, ποὺ συναντᾶμε μέσα στὶς ἐρωτήσεις μας καὶ μέσα στὶς ἀπαντήσεις, «αὐτὴ ἡ οὐσία τῆς λόγον δίδομεν τοῦ εἶναι καὶ ἐρωτῶντες καὶ ἀποκρινόμενοι», ὅπως λέγει ὁ Πλάτων στὸ Φαίδωνα (75, Δ). Ἐπαίνω στὴν οὐσία, στὸ εἶναι, ποὺ τὸ ἔχομε τόσο κοντὶ μας βάζει ὁ λόγος τὴν σφραγίδα του μὲ τὸν ὀρισμὸ, ποὺ κάνει γιὰ τὸ καθετί. Γιατὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει, ἂν δὲν τὸ σφραγίσῃ, δὲν τὸ ὀρίσῃ ὁ λόγος. Γιὰ τοῦτο ὁ Πλάτων δὲν ἐνδιαφέρει νὰ μάθῃ, ποῦ εἶναι ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ λόγου. Ὅχι πῶς ἐγίναν τὰ πράγματα, οὔτε ποιὲς ὑλικὲς αἰτίες συντρέξανε στὴ δημιουργία τους. Αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ κύρια προβλήματα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Κίτι ἄλλο πρὸ σημαντικό, ἀλλὰ καὶ πρὸ κοντὰ σὲ μᾶς, δηλαδή στὴ λογικότητά μας, εἶναι ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει. Ρωτᾷει ὁ Πλάτων νὰ μάθῃ καὶ θέλει νὰ θεμελιώσῃ ποιὲς εἶναι αἱ λογικὲς ἀρχές, ποὺ μ' αὐτὲς νοιώθουμε τὰ πράγματα. Καὶ πρὸ ἀπλᾶ ἀκόμα: πῶς ἐρχόμαστε σὲ συνεννόησιν γιὰ τὰ πράγματα, πῶς εὔμαστε σύμφωνα ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον; Ποιοὶ εἶναι οἱ λογικοὶ ὅροι γιὰ κάθε ἀντικείμενο τῆς ὀμιλίας μας καὶ γιὰ νὰ νοιώθῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον;

Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ γλῶσσα μόνη τῆς δὲν ἔχει καμμιά λογικότητα. Γιὰ τοῦτο καὶ οἱ λογικοὶ ὅροι γιὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς ὀμιλίας μας καὶ γιὰ τὴ συνεννόησή μας δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρίσκονται μέσα στὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα ἢ ἴδιαι δὲν εἶναι νόημα, ἀλλὰ φορέας ἀπὸ νοήματα. Χωρὶς τὴ γλῶσσα, χωρὶς τὸν ὀρισμένο ἦχο τῶν λέξεων, δὲν μπορῶ βέβαια ποτὲ νὰ καταλάβω τὸ διπλανό μου, ἀλλὰ καὶ μόνο μὲ τὴν ἀκουστικὴ ἐνέργεια, δηλαδή τὸ ἀκουστικὸ αἶσθημα δὲν καταλα-

βαίνω τίποτε. Τὸ ἄκουσμα τοῦ ἤχου μιᾶς λέξης δὲν ἔχει τίποτε μέσα του, πὺ νὰ εἶναι λογικό. Καὶ ὅμως ἡ λέξη μὲ τὸν ἤχο της δηλώνει κάτι, πὺ εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ ἀπλό της ἄκουσμα. Ἡ λέξη εἶναι μὲ ἄλλα λόγια σύμβολο. Τὸ μυστικὸ ὅμως τοῦ συμβόλου εἶναι τοῦτο: ἐνῶ δὲν ὑπάρχει κανένας λογικὸς δρόμος, πὺ νὰ ὀδηγῆ ἀπὸ τὸ σύμβολο στὸ ἀντικείμενο τοῦ συμβολισμοῦ, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει καμμιά λογικὴ σχέση καὶ ὁμοιότητα ἀναμεταξύ των, νὰ μᾶς φέρνῃ ὕποσδήποτε ἀπὸ τὸ αἰσθητὸ στὸ νοητό. Τὸ σύμβολο τὸ ἴδιο εἶναι αἰσθητὸ καὶ ἔχει τὴν τύχη, πὺ ἔχουν ὅλα τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, δηλαδὴ φθείρεται, ἐνῶ τὸ ἀόρατο νόημα πὺ σκεπάζεται πίσω ἀπὸ τὸ σύμβολο, ἀπὸ τὴ λέξη, δὲν ἔχει αἰσθητὴ ὑπαρξὴ οὔτε ἀνήκει στὴ σφαῖρα τῆς πραγματικότητας, δηλαδὴ ἐκεῖνου πὺ τῶρα εἶναι καὶ ἔπειτα δὲν εἶναι καὶ πὺ τῶρα εἶναι ἔτσι καὶ ἔπειτα ἄλλιῶς. Τὸ νόημα ὅμως ἔχει σταθερὸ κῦρος καὶ παραδίνεται ἀπὸ τὴν μιὰ ψυχὴ στὴν ἄλλη.

Ἄνάμεσα λοιπὸν στὰ ἀντικείμενα, αἰσθητὰ καὶ νοητά, καὶ στὸ νοῦ μας δὲν ὑπάρχει μονάχα τὸ νόημα μὲ τὸ κῦρος του καὶ τὴ γενικὴ του ἐπιβολή, ἀλλὰ στέκει καὶ ἡ γλῶσσα, δηλαδὴ τὸ αἰσθητὸ ἐκεῖνο σύστημα ἀπὸ λέξεις, πὺ συμβολίζει καὶ ὑποβαστάζει νοήματα. Καὶ ὅπως ἀνάμεσα στὰ νοήματα καὶ στὰ πράγματα, π.χ. ἀνάμεσα στὴν ἐννοια τοῦ ἕνα, σὰν αἰώνιο νόημα, καὶ σὲ τοῦτο τὸ ὠρισμένο ἀντικείμενο, πὺ τοῦ δίνομε τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἕνα, δὲν ὑπάρχει καμμιά φυσικὴ σχέση, ὅμοια καὶ ἀνάμεσα στὸ νόημα καὶ στὴ λέξη δὲν ὑπάρχει καμμιά φυσικὴ συνάρτηση. Ἡ συνάρτηση τῆς λέξης μὲ τὸ νόημα εἶναι συμβολικὴ. Ἡ λέξη εἶναι ἕνα νεῦμα, πὺ τὸ κάνει καὶ πὺ τὸ νοιώθει μόνον ἐκεῖνος πὺ ἔμαθε ἀπὸ πρὶν καὶ νὰ τὸ ἐρμηνεύῃ, δηλαδὴ νὰ τὸ συνδέῃ μὲ ἕνα ὠρισμένο νόημα. "Οἱ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔτσι, φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχομε πολλὰς λέξεις γιὰ τὸ ἴδιο νόημα καὶ ἀκόμα ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπάρχουν πολλὰς γλῶσσες. "Αν ἡ σχέση ἀνάμεσα στὴ λέξη καὶ στὸ νόημα ἦτανε φυσικὴ, ἂν ἡ συνάρτησή των ἦτανε λογικὰ ἀναγκαία, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη μονάχα μιὰ λέξη γιὰ κάθε νόημα· καὶ πὺ πολὺ ἀκόμα νὰ ὑπάρχη μιὰ καὶ μόνη γλῶσσα γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ὑπάρχει ἕνας καὶ μόνος λόγος. Ἀλλὰ οὔτε μιὰ καὶ μόνη λέξη γιὰ κάθε νόημα ὑπάρχει οὔτε μιὰ καὶ μόνη γλῶσσα. Οἱ λέξεις καὶ οἱ γλῶσσες ἀνήκουν στὸν αἰσθητὸ κόσμον καὶ γιὰ τοῦτο μπορεῖ

καινείς νὰ τίς ἀλλάξῃ. Καὶ ὁ καιρὸς φθεῖρει καὶ τὴ λέξη καὶ τὴ γλώσ-
σαι. Ἐὰ νοήματα ὅμως ἀνήρουν στὸ νοητὸ κόσμον καὶ εἶναι ἐνιαῖα, δη-
λαδὴ τὰ ἴδια γιὰ ὅλους καὶ καινείς καιρὸς δὲν τὰ μεταλλάζει μήτε τὰ
παλιώνει.

Ὁ συμβολισμὸς αὐτὸς τῆς γλώσσας, δηλαδὴ ἡ συμβατικὴ συνάρ-
τησις τῆς λέξεως μετὰ τὸ νόημα, φαίνεται πρὸ καθαρὰ ἅμα προχωρήσωμε
ἀπὸ τὴν ἀπλή λέξη εἰς τὴν πρότασι. Ἡ πρότασι εἶναι μιὰ λεκτικὴ ὁλό-
τητα, ποὺ εἰκονίζει μιὰ λογικὴ ἐνότητα. Ἡ μιὰ φαίνεται, ἡ ἄλλη
νοεῖται. Ἡ μιὰ εἶναι ἓν νεῦμα γιὰ καίτι, ποὺ γίνεται μέσα μας. Ἡ ἄλλη
εἶναι ἡ κρίσις, ποὺ δένει μέσα της ὁρισμένα λογικὰ στοιχεῖα καὶ ἀπαρ-
τίζει ἀνεξαρτήτως ἐνότητα. Ἐν κρίσει ὅμως αὐτῇ, ποὺ τὸ σύμβολο τὴν
ἀπαρτίζει, μπορεῖ νὰ τὴν νοήσῃ μόνον ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει νὰ ἐρμη-
νεύῃ τὸ νεῦμα ποὺ κάνομε γι' αὐτήν, δηλαδὴ τὴν πρότασι. Καὶ ἡ πρό-
τασι, αὐτὴ καὶ ἑαυτήν, εἶναι καίτι ἄλογο. Ἐὸ ἄλογο ὅμως τοῦτο ἔχει
ἓναν προορισμό, νὰ φέρῃ τὴν προσοχὴ τοῦ ἀνθρώπου κάπου μέσα στὸ
νοητὸ κόσμον καὶ ἐκεῖ νὰ τὴν κάμῃ νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ συλλάβῃ τὸ
νόημα. Ἡ γλώσσα λοιπὸν γενικὰ εἶναι ἓνα σημάδι καὶ ἓνα νεῦμα γιὰ
καίτι ἄλλο, ποὺ εἶναι πέρα ἀπ' αὐτήν καὶ ποὺ ἀνήκει σ' ἓναν ἄλλον
κόσμον. Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸς δὲ φαίνεται, εἶναι κρυφός, νοητός. Δὲν
ἔχει ἔκτασι, ὅπως ὁ αἰσθητός, ἀλλὰ μονάχα ἐντασι. Καὶ τὸ πλήρωμά
του ἀπαρτίζεται ἀπὸ νοήματα.

Ἄν τώρα υποθέσωμε γιὰ μιὰ στιγμὴ, ὅτι μῶς ἔλειπε ἡ δύναμις
αὐτὴ ποὺ ἔχομε νὰ συμβολίζωμε, δηλαδὴ νὰ δίνωμε με λέξεις νεύματα
γιὰ νοήματα, τότε ἀμέσως θὰ σταματοῦσε ὅλη ἡ ζωὴ τῆς γλώσσας καὶ
ταυτόχρονα θὰ ἔσβηνε καὶ καίθε δυνατότητα γιὰ νὰ συνεννοηθῇ ὁ ἓνας
ἀνθρώπος μετὰ τὸν ἄλλον. Θὰ σταματοῦσε καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ διάλογος.
Ἡ ζωὴ τοῦ λόγου εἶναι λοιπὸν συναρτημένη μετὰ τὴν κίνησι τῆς γλώσ-
σας. Καὶ ὁ διάλογος πάλι, χωρὶς τὰ νεύματα, ποὺ δίνωμε στὸ συνομι-
λητὴ μας μετὰ τῶν λέξεων, δὲ θὰ ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ. Ὡστε ἂν, ὅχι
μόνο λογικά, δηλαδὴ μετὰ τὸ νοῦ μας, ἀλλὰ καὶ πραγματικὰ χωρίσωμε
τὸ λόγο ἀπὸ τὸ σύμβολό του, τὸ νόημα ἀπὸ τὴ λέξη, τὴν κρίσις ἀπὸ
τὴν πρότασι, τότε ὁ λόγος βουβαίνεται καὶ ἡ κίνησί του σταματᾷ.
Ἀπὸ τὴ γλώσσα λοιπὸν, ἀπὸ τὴν ἔκτασι τοῦ λόγου, μπορούμε νὰ